

NORMATÍVNA EKONÓMIA – KONCEPT EKONOMICKÉHO ZLOČINU PROTI ĽUĎOM

Adrián ONDROVIČ ¹

NORMATIVE ECONOMICS – CONCEPT OF ECONOMIC CRIMES AGAINST HUMANITY

INTEGRATED SAFETY OF THE ENVIRONS

INTEGRATED SAFETY OF ENVIRONS '2021

¹ Ekonomický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava, Slovenská republika Email: adrian.ondrovic@savba.sk ORCID iD: 0000-0002-2399-0559

Competing interests : The author declare no competing interests.

Publisher's Note: Slovak Society for Environment stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations. Copyright: © 2021 by the authors.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

This license allows reusers to distribute, remix, adapt, and build upon the material in any medium or format, so long as attribution is given to the creator. The license allows for commercial use.

Review text in the conference proceeding: Contributions published in proceedings were reviewed by members of scientific committee of the conference. For text editing and linguistic contribution corresponding authors.

ABSTRAKT

Normatívna ekonómia ako časť ekonomickej vedy snažiaca sa formovať ekonomickú aktivitu a spoločnosť na základe morálnych a etických princípov priniesla nový teoretický koncept ekonomického zločinu proti ľuďom vychádzajúci z konceptu zločinu proti ľudskosti. Koncept ekonomického zločinu proti ľuďom poskytuje nástroj na hodnotenie politík a činností vlád a rovnako aj korporácií v prostredí objektívnej ekonomickej, politickej a spoločenskej reality za využitia poznatkov súčasnej ekonomickej a iných vied.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: normatívna ekonómia, ekonomický zločin

ABSTRACT

Normative economics as part of economic science that aspires to influence economic activity and society on moral and ethical principles introduced new theoretical concept of economic crimes against humanity based on the crimes against humanity concept. The concept of economic crimes against humanity offers new tool for evaluating public policy and government conduct as well as conduct of private corporations in the environment of objective economic, political and social reality using the accumulated knowledge of economic and other sciences.

KEYWORDS: normative economics, economic crime

Úvod

Ekonomická veda, tak ako aj niektoré ďalšie spoločenské vedy nielen skúma realitu, aká je (pozitívna ekonómia), ale sa ju snaží aj formovať (normatívna ekonómia), aká by mala byť. S pozitívnou ekonómiou sa verejnosť stretáva prakticky denne, keď prostriedky masovej informácie predkladajú verejnosti bezpočet správ o stave národného hospodárstva, o svetovej ekonomike, o ekonomike podnikov, o ukazovateľoch životnej úrovne a mnohé iné. Množstvo osôb označovaných ako odborníci, experti, authority, vedci a podobne ponúkajú svoje vedomosti, názory, svoje interpretácie reality. Pozorná verejnosť si môže všimnúť, že neraz evidentne negatívne ekonomické javy, politiky, zámery sú prezentované úplne opačnou rétorikou o prospešnosti pre tých, ktorí sú poškodení. Taktiež môže verejnosť neraz pozorovať, že tá istá ekonomická politika či udalosť môže byť interpretovaná a hodnotená úplne protichodne. Kapitalistická spoločnosť je v základoch rozdelená na triedu vlastníkov, presnejšie rentierov a na triedu pracujúcu, ktorá svoje príjmy získava z vlastnej práce a nie z majetku na základe vlastníckeho práva ako rentieri. Časť triedy vlastníkov sú zamestnávateľmi triedy pracujúcich s mocou rozhodovať o mnohých veciach vrátane odmeny za vykonanú prácu a svojej odmeny za vlastníctvo (zisk firmy patriaci jej majiteľom). Tieto dve spoločenské triedy majú z týchto dôvodov protichodné záujmy, ktoré sa premietajú aj do politického boja a reálnej politiky v celej spoločnosti. V politickom boji hrá centrálnu úlohu lož a manipulácia, a preto môže byť pre časť verejnosti obtiažne a niekedy nemožné správne vyhodnocovať politiku, ktorú im moc držiaca elita predkladá. Práve koncept ekonomického zločinu proti ľuďom, ktorý sa v normatívnej ekonómii objavil po globálnej ekonomickej kríze z roku 2008, sa ponúka ako nástroj na hodnotenie skutočnej podstaty ekonomických politík.

Koncept ekonomického zločinu proti ľuďom

Chápanie spoločenské zločinu ako skutku, ktorý má negatívne následky na život človeka a spoločnosti, nie je jednoznačná záležitosť. Pohľad do histórie a naprieč rôznymi kultúrami či civilizáciami nám jednoznačne dokladuje relativitu samotného konceptu zločinu ako takého. Napríklad otroctvo, čiže vlastníctvo jednej ľudskej bytosti inou ľudskou bytosťou, bolo po mnohé stáročia považované za bežnú súčasť života. Nepopísateľné ľudské utrpenie spojené s otroctvom nepredstavovalo pre vtedajšiu spoločnosť v jej mocenskom usporiadaní morálne bremeno, ktoré by bránilo inštitúcii otroctva existovať. Historický pohľad na špekuláciu alebo úrok taktiež ukazuje, ako s vývojom spoločnosti sa vyvíja aj pohľad na tieto dve ekonomické kategórie – v určitých obdobiach a kultúrach boli jednoznačne vnímané ako vysoko trestané zločiny, v súčasnosti takmer globálne akceptované aktivity. História nám jednoznačne ukazuje, že spoločnosť môže určité činy vnímať neutrálne a v neskoršom období zas negatívne ako zločiny. A naopak tiež - v minulosti vnímané ako zločiny, v súčasnosti akceptované ako normálne správanie. Je potrebné však prísne odlišovať morálku jednotlivca od morálky spoločnosti, resp. určitej spoločenskej triedy. Jednotlivci môžu určité chovanie považovať za nemorálne a spoločnosť ako celok ho môže akceptovať.

Historický vývoj práva, ktoré tiež môžeme deliť na právo pozitívne a právo normatívne, ukazuje, že nielen skutky/činy jednotlivcov mohli byť kvalifikované ako zločiny, ale začali do tejto kategórie spadať aj činy skupín jednotlivcov a dokonca oficiálne politiky uskutočňované štátnymi inštitúciami. Po 2. svetovej vojne sa na Norimberskom procese objavil koncept zločinu proti ľudskosti, ktorý bol definovaný ako úmyselné skutky, ktoré sú súčasťou širokého alebo systematického útoku proti civilnému obyvateľstvu alebo jeho identifikovateľnej časti. Úmyselné fyzické násilie voči časti populácie uskutočnené aj na základe uzákonenej politiky a oficiálnymi štátnymi inštitúciami a nástrojmi (polícia, armáda, tajné služby, a iné) sú medzinárodne stíhateľné nepremlčateľné zločiny. Medzinárodné právo, ale ešte ani právo v nejakom štáte však zatiaľ nepostihuje činy a politiky, ktoré úmyselne spôsobujú ekonomickú škodu identifikovateľnej a významnej časti populácie (autor nemá vedomosť o zavedení konceptu ekonomického zločinu proti ľuďom do praxe v nejakom zo štátov sveta).

Globálna ekonomická kríza z roku 2008 znamenala pre milióny ľudí po celom svete stratu schopnosti obživy pre vlastné rodiny, čo viedlo aj k tým najhorším tragédiám. Po celom svete reago-

vali vlády na ekonomickú krízu vo svojich ekonomikách rôznymi opatreniami a politikami. V podstate však išlo o opatrenia a politiky dvoch kategórií: 1. podporné, investičné a 2. reštrikčné, obmedzovaním rozpočtových výdavkov. Ekonomická veda je mimoriadne prepracovaná, jej poznanie ekonomických procesov je takmer úplné a vďaka nástrojom ekonometrie a vďaka súčasným technológiám, ekonómia vedia celkom jednoznačne predpovedať dopad/výsledok implementovanej ekonomickej politiky a dokonca tento dopad aj v závislosti od jeho rozsiahlosti a komplexnosti aj kvantifikovať. Preto dopady podporných a investičných a rovnako aj reštrikčných politik boli vopred známe už pred ich implementáciou. Bolo vopred známe, že reštrikčné politiky postihnú a výrazne poškodia najchudobnejšie a stredné vrstvy obyvateľstva, bolo vopred známe, že takéto opatrenia ešte viac zhoršia a predĺžia negatívne dopady krízy na spoločnosť, resp. na jej významnú časť.

Španielsko patrilo ku krajinám, v ktorých vlády reagovali na krízu reštrikčne a prejavilo sa to podľa očakávaní vo vysokej nezamestnanosti, poklesoch príjmov veľkej časti populácie. Tieto ekonomické opatrenia sa prejavili nielen negatívnymi ekonomickými následkami, ale aj ťažkými sociálnymi následkami. V roku 2013 španielsky profesor Juan Torrez Lopez, ktorý študoval pokrízovú ekonomickú politiku španielskej vlády, predstavil koncept *Ekonomických zločinov proti ľuďom* („*Crímenes económicos contra la humanidad*“). Skutková podstata ekonomických činov a politik (štátnych inštitúcií i súkromných korporácií), ktoré podľa Lopeza predstavujú ekonomické zločiny proti ľuďom, je nasledovná – sú to činy a politiky, ktoré (Torres Lopez, 2013):

1. Vytvárajú priame ale tiež nepriame a vedľajšie škody

Viacere štátne politiky presadzované v krajinách po celom svete nazývané ako úsporné opatrenia, štrukturálne reformy, deregulácie, liberalizácie, privatizácie a podobne majú vopred známe efekty masového ekonomického poškodenia veľkej časti obyvateľstva, zhoršenie fyzického a psychického zdravia obyvateľstva, celkového znižovania kvality života obyvateľstva. V Španielsku v súvislosti s prepadom ekonomiky, ktorý spôsobila politika úsporných opatrení, narástol počet samovrážd do takej miery, že po prvý krát ako dôvod neprirodzenej smrti prevýšil počet úmrtí z dôvodu dopravnej nehody (Saiz, Bobes, 2014).

2. Poškodzujú veľkú časť spoločnosti

Tak ako v prípade zločinov proti ľudskosti aj v prípade konceptu ekonomických zločinov proti ľuďom ide vždy o masovú záležitosť, čiže poškodených je veľké množstvo. V prípade niektorých štátnych politických opatrení sa môže jednať aj o 80-90 % populácie. Napríklad v prípade Gréckej dlhovej krízy z roku 2009 opatrenia postihli prakticky celú spoločnosť s výnimkou tej najbohatšej vrstvy.

3. Spôsobené škody sú predpovedané a očakávané, napriek tomu sú tieto politiky uskutočnené

Bežne používanou taktikou obhajoby pri akýchkoľvek zločinoch býva zdôrazňovanie nevedomosti páchatel'a o všetkých potenciálnych následkoch a neraz i tvrdenia, že k skutku by sa páchatel' určite nerozhodol, keby poznal všetky potenciálne následky. Preukazovanie neznalosti následkov zvyčajne sleduje dosiahnutie nižších trestov. Je rozdiel, ak je skutok vykonaný z nedbanlivosti, a keď je vykonaný zámerne, zákerne, vopred vykalkulovane. Verejná vedomosť o predpokladaných negatívnych následkoch určitej politiky, preto vylučuje možnosť nevedomosti jej protagonistov. V prípade Slovenska sa ponúkajú napríklad reformy zdravotníctva vrátane pripravovanej reformy z roku 2021. Znižovanie výdavkov vlády vo forme zníženia platieb za poistencov štátu, kategorizácia nemocníc s [otvorene nedeklarovaným] cieľom zatvoriť určité oddelenia resp. celé nemocnice v určitých mestách (eufemizmy ako optimalizácia, zefektívnenie), to všetko a mnohé ďalšie časti reforiem zdravotníctva spôsobujú zhoršenie dostupnosti zdravotnej starostlivosti pre obyvateľstvo, zvýšenie chorobnosti a úmrtnosti, zvýšenie zdravotných výdavkov dotknutých obyvateľov. Napriek týmto jednoznačne očakávaným efektom sú tieto reformy uskutočňované. Často bývajú takéto politiky/reformy samotnými

protagonistami označované ako nepopulárne, či uťahovanie opaskov, uskromnenie sa, nutné na ozdravenie ekonomiky, dočasné, a podobne. Používanie týchto termínov potvrdzuje, že ich presadzovatelia sú si vopred vedomí ich negatívnych dopadov.

4..Spôsobené škody sú vždy súčasťou asymetrickej rovnováhy

Nikdy nie je následkom len škoda určitej časti spoločnosti, ale vždy je súčasťou následkov aj podstatný benefit pre málopočetné sektory spoločnosti. Ekonomické zločiny vo svojej podstate vždy slúžia na obohatenie sa na úkor niekoho iného. V tomto prípade ide o presun bohatstva od veľkej časti populácie smerom k veľmi úzkemu kruhu zvyčajne veľmi bohatých jedincov (často tento benefit putuje sprostredkovanými cestami napríklad cez inštitúciu súkromnej firmy/korporácie). Schémy na presun bohatstva sa pohybujú od jednoduchých a jednoznačných až po sofistikované a neprehľadné, kde je ťažšie odhaliť mechanizmus a skupinu prijímajúcu benefity.

5. Ekonomické nástroje, činy a politiky, ktoré spôsobujú takéto škody, majú svoj základ v ideologických tvrdeniach

V súčasnosti dominantná spoločensko-ekonomická ideológia neoliberalizmu operuje s konceptom slobody podnikania ako jediným nástrojom na riešenie spoločenských potrieb a blaha, čiže podpora podnikateľskej spoločenskej triedy má v konečnom dôsledku riešiť aj chudobu, choroby, bezpečnosť a všetky spoločenské problémy. Používaním prepracovaných komunikačných nástrojov tejto ideológie (eufemizmy ako flexibilizácia pracovného trhu, zlepšovanie trhového prostredia, a mnohé ďalšie zavádzajúce termíny) sa manipuluje verejnosť, aby nevznikal odpor. Používajú sa pochybné ex ante analýzy, pochybní experti tvrdiaci polopравdy a lži a prekrúcajúci predpovedané následky. Následné ex post rigorózne analýzy vždy vyvracajú tvrdenia analýz ex ante. Ide o podvod s používaním ideológie.

6. Sú to činy vyplývajúce z politických rozhodnutí, nie operačného, technického charakteru

Ide o premyslené a často sofistikované činy a rozhodnutia tých najvyšších politických inštitúcií. Často sa jedná o neprehľadné schémy transferu bohatstva smerom k ekonomickej elite a je ich možné uskutočniť len pri dobrých znalostiach reálneho inštitucionálneho prostredia a fungovania spoločnosti. Škody spôsobené nevznikajú ako následok nejakého operačného rozhodnutia alebo nejakej technickej nefunkčnosti ako napríklad kolaps určitej infraštruktúry, ale v dôsledku vykalkulovanej politiky.

7. Vyžadujú používanie manipulácií a lží

Politická lož je jeden z najprepracovanejších nástrojov politiky vychádzajúci z bohatých skúseností nielen samotnej politiky ale i ekonomického marketingu, ktorý vďaka vedeckým metódam a novým technológiám neustále posúva manipuláciu na stále vyššiu a účinnejšiu úroveň. Ešte vyššou kategóriou sú tzv. psychologické operácie, ktoré zacielujú veľké časti populácie na dlhé obdobia. V samotnej podstate je vždy cieľom dosiahnuť u cieľenej populácie vznik konkrétnej názorovej orientácie a iracionálneho myslenia, ktoré má viesť k pasívnemu až nihilistickému prístupu k spoločenským problémom, a k rozhodovaniu proti vlastným záujmom. Politiky, skutky, ktoré sú ekonomickými zločínmi proti ľuďom, sú vždy prezentované s rétorikou dobrých úmyslov a prospechu pre spoločnosť. Ich skutočný efekt je však vždy opačný.

Podľa Max-Neefa (Max-Neef, 2014) každý ekonomický zločin proti ľuďom vždy sprevádza existencia rozumných a čestných alternatív k prijatým politikám, ktoré však boli odmietnuté. Páchatelia ekonomických zločinov proti ľuďom, ktorí operujú s neoliberalnou ideológiou, sa pridriavajú doktríny, ktorú zaviedla M. Thatcherová, predstaviteľka neoliberalizmu na čele vlády Veľkej Británie

v rokoch 1979 to 1990, o neprípustnosti žiadnych alternatív – TINA (z angl. *There is no alternative*). Čiže každá alternatíva musí byť odmietnutá. O alternatívach sa však môže diskutovať, keďže takáto diskusia podporuje zdanie demokracie.

Zhrnutie

Koncept ekonomického zločinu proti ľuďom je príkladom normatívnej ekonómie, ktorá sa síce ešte nestala súčasťou reálneho života spoločnosti, avšak v budúcnosti sa tak môže stať. Tento koncept si osvojilo viacero odborníkov a je možné, že jeho význam v ekonómii ako vedy a v spoločnosti môže vzrásť. V mnohých krajinách sveta sa uskutočňujú politiky vedené oficiálnymi štátnymi inštitúciami i súkromnými firmami, ktoré výrazne poškodzujú veľkú časť populácie. Príkladov aplikovania konceptu je teda dostatok – Grécka dlhová kríza, privatizácia dôchodkového systému, či privatizácia energetických monopolov v SR, zdravotnícka reforma a mnohé ďalšie. Koncept ekonomického zločinu proti ľuďom má širokú využiteľnosť a má vysoký potenciál ako nástroj na budovanie spravodlivejšej spoločnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- MAX-NEEF, M. (2014): The good is the bad that we don't do:: Economic crimes against humanity: A proposal. *Ecological Economics*, (104), 152-154.
- TORRES LOPEZ, J. (2013): "*Crímenes económicos contra la humanidad*". *Nuevatribuna.es*, 29. 5. 2013.
- SÁIZ, P. A., BOBES, J. (2014): *Suicide prevention in Spain: An uncovered clinical need*. In: *Revista de psiquiatría y salud mental*. 7.1, s. 1-4.